

Niet één ziekenhuis heeft het Milieukeur

Zorg is nog lang niet

Heleen Croonen

Al jaren verboden in kinderspeelgoed en seksspeeltjes, is PVC in een infuuszak nog gewoon toegestaan. Milieu is in ziekenhuizen nog een ondergeschoven kindje. 'Het leeft onvoldoende op directieniveau.'

De tijd dat ziekenhuizen simpelweg alle afvalstromen in de eigen oven verbrandden en de lucht injoegen is voorbij, maar het kan nog steeds stukken schoner. Groot energieverbruik door medische apparaten, te veel onrecyclebaar afval en gevaarlijke PVC-houdende medische hulpmiddelen drukken op het ecosysteem. Nog maar twee ziekenhuizen hebben het milieu

ISO14001-certificaat en niemand heeft het ambitieuzere Milieukeur behaald. Wel sluiten veel ziekenhuizen zich aan bij de vereniging Milieu Platform Zorgsector, maker van het computerprogramma 'milieubarometer', dat inzicht geeft in milieuprestaties en -kosten. Ruim tachtig zorginstellingen werken met de milieubarometer, een aantal vergelijkt zich daarbij met branchegenoten. Het Delta Psychiatrisch Centrum verving bijvoorbeeld op basis van de metingen de oude tl-verlichting door energiezuinige T5-verlichting, en bespaarde daarmee jaarlijks 50.000 kWh, vergelijkbaar met het verbruik van vijftien huishoudens. Hoe vervuילend ziekenhuizen zijn ten opzichte van andere instellingen, zoals drukkerijen of kantoren, is niet bekend. Het kenniscentrum van de overheid voor duurzame economische groei, Senternovem, is positief: de zorg neemt ondanks de crisis meer energiebesparende maatregelen dan de kantoorsector.

Slurpende apparaten

Elektriciteit zorgt voor de helft van de milieubelasting van een ziekenhuis, gevolgd door aardgas met een kwart, zo blijkt uit de branchecijfers van het Milieuplatform. Het hoge elektriciteitsverbruik komt vooral op conto van de medische apparaten, volgens directeur Adriaan van Engelen. 'Scanners bijvoorbeeld slurpen niet alleen elektriciteit, ze stralen ook veel warmte uit. Koelen is voor een ziekenhuis daarom belangrijker dan verwarmen en dat kost weer elektriciteit.'

Helaas zal hier weinig aan veranderen, want milieubelasting is in de praktijk geen belangrijk aanschafcriterium. Van Engelen: 'De professionals in het ziekenhuis beoordelen een

Werken in donkere nieuwbouw

Wie in een nieuw ziekenhuis werkt, kan erover meepraten: na een paar minuten rustig lezen, wordt het donker. Even wild zwaaien met de armen voldoet om de lampen weer aan te zetten. Maatregelen als lichtdetectie en computer-powersave zijn erg effectief en leiden automatisch tot aanzienlijke reductie van milieubelasting, volgens Ron Lemmens, accountmanager Gezondheid, Arbo en Milieu in het VU medisch centrum in Amsterdam. De nieuwbouw van het ziekenhuis zit er dan ook vol mee. Naast de lichtsensoren bevat de nieuwbouw ook waterbesparende toiletten, isolerende beglazing en een groen dak. Allemaal volgens het Nationaal Pakket Duurzaam Bouwen, te vinden op www.senternovem.nl. De Amerikaanse Green Guide For Healthcare biedt ook bouwinspiratie: www.gghc.org. Het VUmc houdt volgend jaar een grote markt om medewerkers te enthousiasmeren om milieuvriendelijk te werken.

Milieu is geen Arbo. In het ziekenhuis houden veel afdelingen zich zijdelings bezig met het milieu, zoals de Arbo-afdeling, de afdeling ziekenhuishygiëne en de kwaliteitsafdeling. Ook voor een aantal vergunningen worden eisen gesteld op milieugebied. Duurzaamheid is echter nergens een criterium en daarom is naast deze afdelingen, apart milieubeleid nodig, vindt milieucoördinator Ellen Parma. Zij noemt het voorbeeld van de schoonmaakmiddelen. Desinfectie is een heikel punt, aangezien je voor de ziekenhuishygiëne niet om chloor heen kunt, terwijl het schadelijk is voor het milieu. De milieuthermometer maakt onderscheid tussen schoonmaak- en desinfectiemiddelen. Het OLVG gebruikt in navolging daarvan geen chloorbevattende producten bij de dagelijkse schoonmaak. Chloor wordt wel gebruikt als speciale desinfectie nodig is, zoals bij MRSA, het Norovirus of *Clostridium difficile*.

groen

medisch apparaat in eerste instantie op zijn juistheid en nauwkeurigheid.' En dat betekent dat de energiezuinigheid van een medisch apparaat voor producenten zoals Philips geen prioriteit heeft.

Het Milieuplatform adviseert ziekenhuizen die energie willen besparen daarom in eerste instantie aanschaf van efficiëntere verlichting, isolatie en cv-installaties. Bij nieuwbouw kunnen grotere maatregelen worden genomen, die het energieverbruik verder terugdringen. Het OLVG beschikt bijvoorbeeld over een installatie voor warmtekrachtkoppeling, die gas met hoog rendement omzet in warmte, koelte of elektriciteit. Dankzij deze installatie wordt minder vaak een beroep gedaan op de cv-ketels.

Bijna alles is ziekenhuisafval

Na elektriciteit en brandstoffen belast een ziekenhuis het milieu het meest met afvalstoffen. Water en emissies vormen samen de rest van de milieubelasting van een ziekenhuis, ieder met 0,2 procent. In kilo's vormt bedrijfsafval de bulk van het ziekenhuisafval, het is vergelijkbaar met huisvuil en kan worden gerecycled. Als het is gemengd met gevaarlijk afval, is het specifiek ziekenhuisafval en kan recyclen niet meer. De milieubelasting wordt gemiddeld voor 11 procent veroorzaakt door bedrijfsafval en voor 14 procent door gevaarlijk afval, samen goed voor een kwart van de milieubelasting. Ziekenhuizen kunnen het specifieke ziekenhuisafval drastisch terugbrengen door minder afval te produceren, maar ook door het afval beter te scheiden, vindt de internationale milieubeweging voor de gezondheidszorg Health Care Without Harm (HCWH). Twee jaar geleden is echter de wettelijke definitie van specifiek ziekenhuisafval aangescherpt en behoort veel afval dat eerst bij het bedrijfsafval kon worden gedeponneerd tot het specifiek ziekenhuisafval. Deze wetwijziging heeft voor een grote toename van het niet-recyclebare ziekenhuisafval gezorgd, constateert Ellen Parma. Zij is milieucoördinator van het Onze Lieve Vrouwe Gasthuis (OLGV) in Amsterdam en bestuurslid van het Milieuplatform. Tot de wetwijziging was een halve liter bloed bijvoorbeeld restafval, maar nu wordt het gezien als ziekenhuisafval. Gevolg is dat bijna al het afval ziekenhuisafval is, tegen verwerkingskosten van 1 euro per kilo, tegenover 9 eurocent per kilo als het bedrijfsafval betreft.

Ziek door infuus

Het is al jaren verboden in kinderspeelgoed en seksspeeltjes voor volwassenen, maar in

In vier stappen naar schone zorg

- **Spreek de directie aan op de schadelijke gevolgen van het ontbreken van milieubeleid.**
- **Pleit voor 'schone' inkoop.**
De website www.noharm.org biedt veel links met PVC-vrije alternatieven. Ook de website www.sustainablehospitals.org heeft lijsten met producenten die alternatieven aanbieden.
- **Pleit voor structurele aanpassingen die gebruik van energie en water en de afvalstroom verminderen.**
Concrete en meetbare voorbeelden staan in het Certificatieschema Milieuthermometer Zorgsector, te vinden op www.milieuplatform.nl/milieuthermometer, www.kuiperinternetdiensten.nl/demo2 (kies: zorg) en www.senternovem.nl/slimmeenergie/index.asp.
- **Ga voor een Milieukeur of een ISO14001-certificaat.**
Het gecertificeerde academisch ziekenhuis Maastricht heeft zijn milieujaarverslag op de site geplaatst, ter inspiratie: www.azm.nl.

een infuuszak is het nog gewoon toegestaan: schadelijke weekmakers. Milieuoördinator Parma kan er niet over uit dat de wet een uitzondering heeft gemaakt voor medische hulpmiddelen. Met name het plastic PVC bevat veel schadelijke weekmakers – ftalaten – die bij gebruik weglekken in bloed en vloeibare voeding. HCWH is kritisch over deze stoffen. DEHP is het meest gebruikte ftalaat en wordt in verband gebracht met aangeboren afwijkingen en onvruchtbaarheid bij dieren. Vooral neonaten, hemodialysepatiënten en zwangere vrouwen zijn gevoelig voor DEHP. Niet alleen bij gebruik, maar ook na weggoien van PVC ontstaan problemen. Recyclen is

De helft van de milieu-belasting die een ziekenhuis veroorzaakt, hangt samen met elektriciteitsverbruik.

beeld: Herman Wouters, HH

namelijk bijna niet mogelijk en verbranding van PVC is de grootste bron van het carcinogene dioxine. Ftalaten en zware metalen lekken uit de afvalbergen in het grondwater. Het medisch afval van ziekenhuizen in Europa bestaat voor 20 tot 25 procent uit PVC-plastic, volgens HCWH.

Kinderarts Gavin ten Tusscher van het Westfriesgasthuis in Hoorn maakt zich hard voor minder dioxinen. De stoffen beïnvloeden vrijwel alle orgaansystemen, volgens zijn presentatie op de website van het Milieuplatform. Dioxinen zorgen voor een afname van de longfunctie, haemolytische en immunologische problemen en gebitsproblemen. DEHP is vermoedelijk teratogeen en beïnvloedt de hormoonhuishouding. De weekmaker zit in een lange lijst van medische hulpmiddelen: maagsondes, beademingstubes, endotracheale tubes, navelkatheters, bloedzakken, transfusiesystemen, dialysesystemen, cardiopulmonale bypasses, hulpmiddelen voor continue peritoneale dialyse en infuussystemen. Uit onderzoek blijkt dat neonaten op de NICU (Neonatale Intensive Care Unit) relatief meer worden blootgesteld aan DEHP dan volwassenen. Op de werkvloer heerst onwetendheid over de risico's van DEHP, waardoor het nog op grote schaal wordt gebruikt, constateert de kinderarts.

Weekmakers zijn overal

Alle ziekenhuizen kopen medische hulpmiddelen in met PVC, zegt milieuoördinator Parma. Onnodig, want er zijn voldoende medische hulpmiddelen zonder de schadelijke weekmakers. Het OLVG kiest daarom bewust voor PVC-vrije infuuszakken van Braun. Parma: 'Ziekenhuisdirecties gebruiken het argument dat PVC-vrije medische hulpmiddelen te duur zijn, maar ziekenhuizen in Stockholm en Wenen hebben laten zien dat deze middelen kostenneutraal zijn, als je de verwerkingskosten van het afval meerekent. De kosten van de gevolgen van DEHP op de gezondheid zijn hierin nog niet eens meegenomen.'

Deze kosten zijn overigens nooit berekend in onderzoek. Lastige klus, want weekmakers zijn overal, zelfs in dagelijks gebruikte cosmetica. Wat bij DEHP niet lukte, is bij kwik wel gelukt: het gebruik is bijna uitgebannen uit de Nederlandse ziekenhuizen. Digitale bloeddrukmeters en thermometers hebben het gebruik van kwik overbodig gemaakt. Parma ziet dat kwik

Het SOLK-monster

In mijn vorige column schreef ik dat de zeeffunctie een van de mooiste dingen van de huisartsgeneeskunde is. Maar die functie heeft, zoals bijna alles, ook een schaduwzijde. En dat is de onzekerheid die ermee gepaard gaat. Want hoe weet je op basis van huisartsgeneeskundig handelen nou zeker dat tussen de door de zeef gevallen klachten niet een relevante medische aandoening zit waar verder onderzoek naar geboden is? Die onzekerheid is de schaduwzijde van de zeeffunctie. En het moeten kunnen leven met die onzekerheid is het lot van de huisarts. In de praktijk komt de zeeffunctie lang niet altijd goed uit de verf. Dat kan natuurlijk aan de patiënt liggen die maar blijft aandringen op een somatische aanpak. Maar het kan evengoed van de huisarts zelf komen. En dat laatste komt naar mijn smaak onvoldoende tot uitdrukking in het recente artikel over Somatisch Onvoldoende verklaarde Lichamelijke Klachten (SOLK) in MC 24/2009: 1060.

De huisarts – en trouwens iedere klinisch werkzame arts – levert zelf een actieve bijdrage aan het ontstaan en in standhouden van SOLK als hij:

- niet op zijn eigen klinische blik durft te vertrouwen,
- niet tegen onzekerheid kan,
- bang is voor het college van Tucht & Billenboek en daardoor defensief gaat handelen,
- gemakzuchtig is: een briefje voor aanvullend medisch onderzoek of een verwijzing is veel sneller geschreven dan echt in gesprek gaan met de patiënt,
- de competenties mist die nodig zijn voor het verbreiden van de gespreksagenda.

Gelukkig dat vanuit de geneeskunde een tegenbeweging op gang begint te komen zoals uit het artikel blijkt. Dat is hard nodig. Want SOLK is allang een monster.

Maarten Cox,
huisarts

SAMENVATTING

- Ziekenhuizen staan nog in de kinderschoenen wat betreft certificering en keurmerken op milieugebied.
- Ze belasten het milieu vooral met een hoog elektriciteitsverbruik en veel afval.
- PVC-houdende medische hulpmiddelen zijn niet verboden, ook al zijn ze schadelijk voor de gezondheid.

in het OLVG alleen in de kaakchirurgie nog wordt gebruikt in amalgaam, maar ook op die afdeling neemt het gebruik af.

Keurmerk groen ziekenhuis

In de zorg zijn er twee milieukeurmerken te verdienen: het ISO14001-certificaat en het Milieukeur. Zorginstellingen met het ISO14001-keurmerk hebben niet alleen een goede registratie van alle milieuzaken, maar werken ook aan een verbetertraject. In Nederland hebben het UMC Utrecht en het Academisch Ziekenhuis Maastricht het certificaat. Het Slotervaartziekenhuis had het certificaat als eerste ziekenhuis in Europa, maar inmiddels is het verlopen. Er is geen milieucoördinator meer om de aanzienlijke administratie bij te houden die met het certificaat gepaard gaat. Ziekenhuizen met het ISO-certificaat kunnen heel verschillend scoren op milieugebied, maar hebben gemeen dat ze werken aan meetbare verbetering, volgens Willem van Weperen van het Keurmerkinstituut. Het Milieukeur, herkenbaar aan het logo met het

handje met de stempel, werkt anders. Het Milieukeur staat gelijk aan het niveau goud van de 'milieuthermometer', net als de branchevergelijker 'milieubarometer' uitgegeven door de vereniging Milieu

Platform Zorgsector. Aan alle drie de gradaties brons, zilver en goud, hangen verschillende absolute normen waar de instelling aan moet voldoen. Een van de criteria is bijvoorbeeld dat de instelling alleen HR cv-ketels heeft, met een ketelrendement dat gemiddeld hoger ligt dan 92 procent. Momenteel heeft niet één ziekenhuis niveau brons, laat staan het gouden Milieukeur.

Het OLVG was een van de pilotziekenhuizen voor dit keurmerk en zit nu dicht tegen het bronzen niveau aan, net als vijf andere ziekenhuizen. Zijn de criteria te ambitieus? Volgens Parma niet. 'De ziekenhuizen moeten meer doen aan milieubeleid, maar het leeft onvoldoende op directieniveau. Directies redeneren dat de patiënt de core business is en het milieu iets is van buiten het ziekenhuis, terwijl het hele leven verbonden is met het milieu. Artsen zijn de enigen die de ziekenhuisdirecties over de streep kunnen trekken om milieuvriendelijker te handelen. Milieuzorg is preventieve gezondheidszorg, milieu heeft alles te maken met gezondheid.'

'Milieubeleid leeft onvoldoende op directieniveau'

Een lijst met publicaties en andere achtergrondinformatie vindt u bij dit artikel op www.medischcontact.nl.